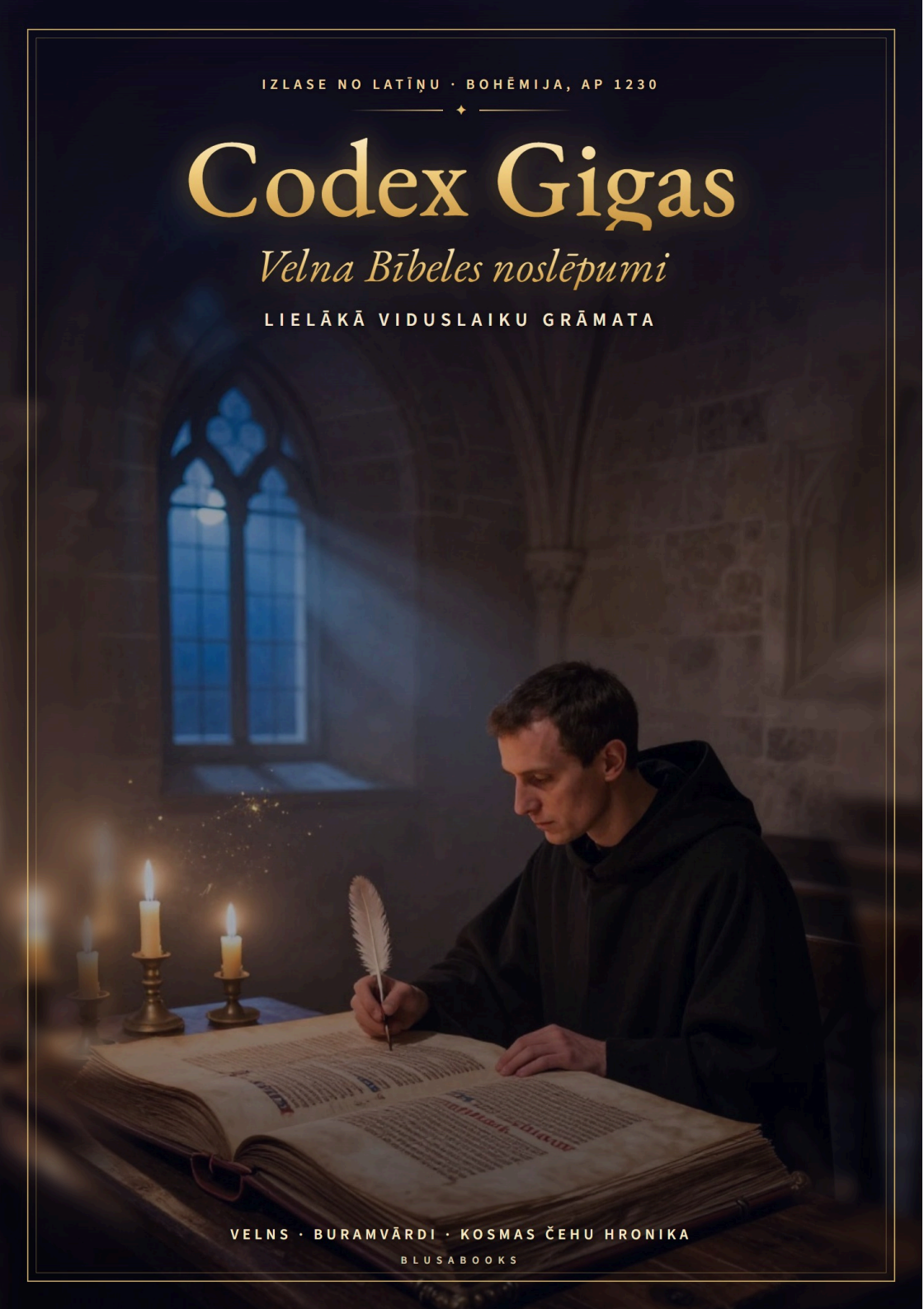
IZLASE NO LATĪŅU · BOHĒMIJA, AP 1230

Codex Gigas

Velna Bībeles noslēpumi

LIELĀKĀ VIDUSLAIKU GRĀMATA

VELNS · BURAMVĀRDI · KOSMAS ČEHU HRONIKA

BLUSABOOKS

GUDRĪBAS GRĀMATAS

Codex Gigas. Velna Bībeles noslēpumi

Izlase no lielākās viduslaiku grāmatas · Bohēmija, 1204–1230

Velns un Debesu pilsēta, buramvārdi un grēku sūdze, ārstniecības receptes, Isidors par burvjiem, mirušo kalendārs un visa Kosmas «Čehu hronika» — tulkots no latīņu, ar oriģināla lappusēm un vērēm

BlusaBooks · MMXXVI

Tulkojums, vēres, priekšvārds un komentāri © 2026 SIA "Blusa Entertainment".

Avots: Codex Gigas («Velna Bībele»), Bohēmija, 1204–1230; Stokholma, Zviedrijas Nacionālā bibliotēka (Kungliga biblioteket), A 148. Kodeksa attēli: Kungliga biblioteket, foto Per B. Adolphson, licence CC BY 4.0 (creativecommons.org/licenses/by/4.0); attēli apgriezti un tonēti. Kosmas hronika tulkota pēc B. Bretholca izdevuma (Berlīne, 1923; Codex Gigas = rokraksts B), Isidors — pēc W. M. Lindsay izdevuma (Oksforda, 1911), kalendārs — pēc rokraksta un B. Dudíka izdevuma (1852), pārējās daļas — tieši no rokraksta. Krāsainās ilustrācijas — mūsdienu darbs.

BLUSABOOKS · MMXXVI

SATURS

Priekšvārds 6

Isidors Seviļietis. Par burvjiem 11

Ārstniecības grāmata 16

- Grādu grāmata 17
- No «Praktikas»: zāles brūcēm 20
- No «Grāmatas par acīm»: acu ziedes 21

Grēku sūdze 23

Debesu pilsēta un velns 31

Buramvārdi 36

- Pret pēkšņo kaiti 37
- Pret drudžiem 37
- Atkal pret drudžiem 38
- Paņēmiens, kā ieraudzīt zādzību 39

Čehu hronika. Pirmā grāmata 40

Čehu hronika. Otrā grāmata 103

Čehu hronika. Trešā grāmata 165

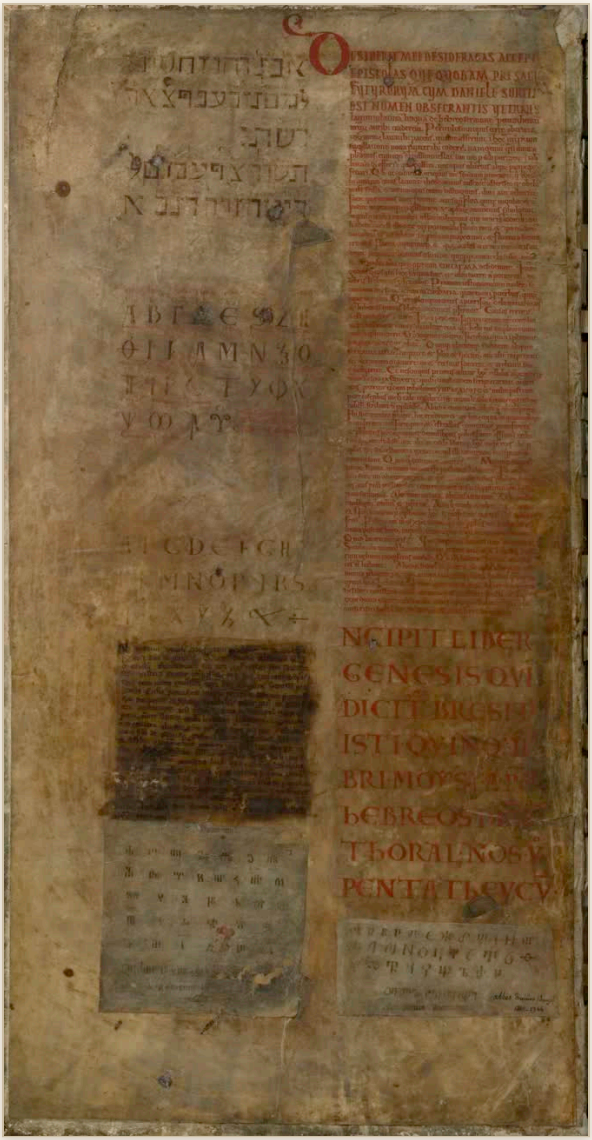
Podlažices klostera ļaudis un kalendārs 228

Komentāri 255

PRIEKŠVĀRDS

Milzu grāmata. Stokholmā, Zviedrijas Nacionālajā bibliotēkā, glabājas grāmata, ko viduslaikos sauca par «Gigas librorum» — «grāmatu milzi». Tās lapa ir gandrīz deviņdesmit centimetru augsta un pusmetru plata, tajā ir 309 pergamenta lapas, un tā sver ap septiņdesmit pieciem kilogramiem. Tā ir lielākā viduslaiku rokrakstu grāmata, kas Eiropā saglabājusies. To rakstīja Bohēmijā, šodienas Čehijā, kādā benediktīniešu klosterī 13. gadsimta sākumā — starp 1204. un 1230. gadu. Katra lappuse ir sadalīta divās slejās pa simt sešām rindām, un, cik var spriest pēc rokraksta, visu grāmatu pārrakstījusi viena roka. Tautā šo grāmatu sauc par «Velna Bībeli», jo vienā no tās lappusēm visā augumā uzzīmēts velns.

Kas ir milzu grāmatā. Codex Gigas nav tikai Bībele. Tā ir vesela klostera bibliotēka vienos vākos. Pēc kārtas tajā ir Vecā Derība, Jāzepa Flāvija «Jūdu senatne» un «Jūdu karš», Isidora Seviļieša enciklopēdija «Etimoloģijas», medicīnas grāmatas, Jaunā Derība, grēku sūdze, Debesu pilsētas attēls, velns, buramvārdi, Kosmas «Čehu hronika», klostera ļaužu saraksts un kalendārs ar mirušo piemiņas grāmatu. Pirmās lapas otrajā pusē vēlākas rokas ierakstījušas ebreju, grieķu, latīņu, glagolicas un kirilicas burtu tabulas. Glagolicas alfabētu, kā liecina ieraksts, 14. gadsimtā lika ierakstīt Brževnovas abats Dionīsijs.

f. 1v: ebreju, grieķu un latīņu alfabēti, 1295. gada ieraksts un ielīmētas glagolicas un kirilicas burtu tabulas; pa labi — Vecās Derības sākums

Šī grāmata — izlase. Bībeles tekstu mēs šeit netulkojam: tas ir pieejams jebkurā valodā. Mēs ņemam tās kodeksa daļas, kuru dēļ tas kļuva slavens un kuru citur nav viegli atrast. Tās ir sakārtotas tādā pašā secībā, kādā tās ir milzu grāmatā, lai lasītājs it kā pāršķirstītu to no sākuma līdz beigām. Vispirms nāk Isidora nodaļa «Par burvjiem» — ko viduslaiku mācīts mūks zināja par maģiju un tās veidiem. Pēc tās seko izlase no ārstniecības grāmatām, grēku sūdze, kas rakstīta lieliem burtiem uz tumši krāsota pergamenta, un tad abas slavenās attēlu lappuses: Debesu Jeruzaleme un velns. Uzreiz aiz velna — buramvārdi pret krītamo kaiti un zagļa atklāšanai. Grāmatas lielāko daļu aizņem Kosmas Prāgas «Čehu hronika» — visa, visās trijās grāmatās. Beigās ir Podlažices klostera ļaudis un mirušo piemiņas kalendārs.

Kosma un viņa hronika. Kosma bija Prāgas baznīcas dekāns. Viņš dzimis ap 1045. gadu un miris 1125. gada 21. oktobrī; par viņa nāvi stāsta hronikas pēdējās rindas, ko piebildis kāds cits. Savu hroniku viņš uzrakstīja vecumdienās, aptuveni 1119.–1125. gadā, un veltīja draugiem — Mělnīkas prāvestam Severam un Brževnovas abatam Klementam. Tā ir pirmā čehu vēsture. Tā sākas ar plūdiem un Bābeles torni, stāsta par sentēvu Bohēmu, kas ieveda savus ļaudis tukšā zemē, par gudro Kroku un viņa trim meitām, par gaišreģi Libuši, kas izvēlējās par vīru arāju Pršemislu un pareģoja Prāgu, par meiteņu karu, par kristīšanos, svēto Vāclavu un viņa brāli Boļeslavu. Tālāk stāstījums kļūst arvien tuvāks paša Kosmas dzīvei — kari ar vāciešiem, poļiem un ungāriem, kņazu ķildas, bīskapi un brīnumi. Kosma pats saka, ka par senajiem laikiem raksta pēc «sirmgalvju nostāstiem», bet par jaunākajiem — to, ko redzējis pats vai dzirdējis no aculieciniekiem. Viņš ir asprātīgs, dažbrīd dzēlīgs, citē Vergiliju, Ovīdiju un Lukānu un nekautrējas no stāstiem par burvēm, pagānu elkiem un velna viltībām.

Kāpēc tieši šis teksts. Kosmas hroniku pārraksta daudzi rokraksti. Codex Gigas ir viens no svarīgākajiem: tas sniedz visu tekstu, un Marharda Freera 1607. gada iespiestais izdevums tika sagatavots tieši pēc šī kodeksa, kad tas vēl atradās Prāgā. Mūsu tulkojums seko Bertolda Bretholca kritiskajam izdevumam (Berlīne, 1923), kurā Codex Gigas ir apzīmēts ar burtu B. Bretholcs pats salīdzināja tekstu ar kodeksu Stokholmā. Mēs pārbaudījām teksta paraugus pret milzu grāmatas

lappusēm. Atšķirības ir sīkas, bet vienas nodaļas — Pirmās grāmatas 38. — Gigas kopijā nav. Mēs to tulkojam, bet vērē norādām. Pārējās daļas — grēku sūdzi, buramvārdus, medicīnu un kalendāru — esam tulkojuši tieši no rokraksta lappusēm.

Ceļš no Bohēmijas uz Zviedriju. Kodeksa vēsture ir tikpat dīvaina kā tā izmērs. Tas tapa Podlažices benediktīniešu klosterī Austrumbohēmijā. Nabadzīgie mūki to ieķīlāja Sedlecas cisterciešiem. 1295. gadā Brževnovas abats Bavors grāmatu izpirka un ierakstīja, ka tā ir tik milzīga, ka «to var pieskaitīt pie septiņiem pasaules brīnumiem». Kad husītu karos 1420. gadā Brževnovas klosteris tika izpostīts, grāmata nonāca tā meitas klosterī Broumovā. 1594. gadā to aizveda uz Prāgu, uz ķeizara Rūdolfa II pili. 1648. gadā, Trīsdesmitgadu kara pēdējos mēnešos, Prāgas pili ieņēma zviedru karaspēks un aizveda uz Stokholmu tās dārgumus, starp tiem arī milzu grāmatu. 1697. gadā Stokholmas karaļa pilī izcēlās ugunsgrēks. Lai kodeksu glābtu, to izmeta pa logu. Iesējums cieta, un tagadējais iesējums ir no 1819. gada. Pēc vairāk nekā trīssimt gadiem, 2007.–2008. gadā, grāmata uz dažiem mēnešiem atgriezās Prāgā izstādē.

1697. gads: Stokholmas pils ugunsgrēkā milzu grāmatu izmet pa logu (ilustrācija)

Leģenda par mūku un velnu. Jau Prāgas pils mantu kambara sarakstos grāmata saukta par «lielu grāmatu, ko rakstījis iemūrētais mūks Broumovā». 1648. gada septembra sarakstā, kad pils jau bija zviedru rokās, rakstīts: «liela grāmata, ko velns atnesa iemūrētam mūkam». Leģendu stāsta tā. Kāds mūks par smagu noziegumu tika notiesāts uz nāvi. Lai glābtu dzīvību, viņš apsolīja vienā naktī aprakstīt tik daudz pergamenta, cik vien viņam dos. Pusnaktī viņš saprata, ka to nespēs, un sauca palīgā velnu. Velns grāmatu pabeidza, un mūks pateicībā iezīmēja tajā velna attēlu. Tā ir leģenda, ne vēsture. Vārds «iemūrēts» (latīniski *inclusus*) viduslaikos parasti nozīmēja mūku, kam par sodu vai pēc paša vēlēšanās nebija ļauts atstāt klostera vai savas cellas mūrus. Tieši tāds cilvēks gadiem ilgā vientulībā varēja paveikt šādu darbu. Kodeksa kalendārā pie 10. novembra ierakstīts «Hermanis, iemūrētais mūks». Vēsturnieks Bēda Dudīks 1852. gadā izteica minējumu, ka varbūt tieši viņš bija rakstītājs. Tas ir tikai minējums, bet ieraksts ir īsts, un to atradīsiet šīs grāmatas beigās.

Kā lasīt. Tulkojums ir pilns un teikumu pa teikumam: neko neesam saīsinājuši vai «mīkstinājuši». Ja viduslaiku autors saka «pagāni», «burves» vai «Dieva sods», tā to arī lasīsiet. Skaidrojumi ir vērēs lappuses apakšā — tur, kur vārds parādās pirmo reizi. Romiešu datumus vērēs pārvēršam mūsdienu datumos. Kosmas dzejas rindas ir iespiestas kā dzeja. Krāsainās bildes ar uzrakstu «Mūsdienu ilustrācija» ir mūsdienu darbs. Visas pārējās bildes ir no paša kodeksa. Grāmatas beigās ir komentāri «Vienkāršiem vārdiem» — par to, kas katrā daļā notiek un ko par to zinām šodien.

Par attēliem. Kodeksa attēli: Zviedrijas Nacionālā bibliotēka (Kungliga biblioteket), Codex Gigas, foto Per B. Adolphson, licence CC BY 4.0. Attēli ir apgriezti un tonēti.

ISIDORS SEVIĻIETIS. PAR BURVJIEM

Milzu grāmatā aiz Jāzepa Flāvija vēstures seko Isidora Seviļieša (ap 560–636) «Etimoloģijas» — enciklopēdija, no kuras viduslaiku mūki mācījās visu par pasauli. Astotajā grāmatā, kas runā par Baznīcu un ķecerībām, ir nodaļa par burvjiem: kas viņi ir un kā sauc katru maģijas veidu.

Etimoloģiju astotā grāmata, devītā nodaļa. Par burvjiem

Pirmais no burvjiem bija baktriešu ķēniņš Zoroastrs,[1] ko kaujā nogalināja asīriešu ķēniņš Nins. Par viņu Aristotelis raksta, ka pēc viņa grāmatu rādītājiem spriežot viņš sacerējis divus miljonus dzejas rindu. Daudzus gadsimtus vēlāk šo mākslu paplašināja Dēmokrits,[2] tajā pašā laikā, kad uzziedēja Hipokrata ārstniecības māksla. Pie asīriešiem burvju mākslas ir sevišķi bagātīgas, kā liecina Lukāns:[3]

> Kas gan prot iekšās nolasīt lemto,
> kas putnus iztulko, kas debess zibeņus vēro
> un asīriešu rūpē zvaigznes pēta?

Tā nu šī burvju mākslu tukšība, ko mantojām no ļaunajiem eņģeļiem, visā pasaulē valdījusi daudzus gadsimtus. Caur kaut kādu zināšanu par nākotni un pazemes lietām un caur pazemes garu saukšanu tika izdomāta iekšu zīlēšana, putnu zīlēšana, arī tā sauktie orākuli un nekromantija.

1 Zoroastrs (Zaratuštra) — senās Irānas pravietis; antīkie rakstnieki viņu uzskatīja par maģijas izgudrotāju. «Burvji» (latīniski *magi*) sākotnēji bija persiešu priesteri.
2 Dēmokrits (ap 460–370 p.m.ē.) — grieķu filozofs, atomu mācības pamatlicējs; vēlākos laikos viņam piedēvēja arī maģijas rakstus.
3 Lukāns, «Farsālija» VI 427–430. Lukāns (39–65) — romiešu dzejnieks.

Nav jābrīnās par burvju viltus brīnumiem, jo viņu ļaundarības māksla bija tiktāl tikusi, ka tie Mozum pretojās ar ļoti līdzīgām zīmēm, pārvērzdami zižļus pūķos un ūdeni asinīs.[1] Stāsta arī par slavenāko burvi Kirku,[2] kas Ulisa biedrus pārvērta zvēros. Lasām arī par upuri, ko arkādieši nesa savam dievam Likajam:[3] ikviens, kas no tā baudīja, pārvērtās zvēra veidolā.

No tā redzams, ka nebūt nav apšaubāms tas, ko cēlais dzejnieks raksta par kādu sievieti, kas izcēlās burvju mākslās:[4]

> «Viņa,» tā teic, «ar saviem dziedājumiem sola atraisīt prātus,
> kurus vien grib, bet citos smagas rūpes iedzīt;
> apturēt upes ūdeni un zvaigznes griezt atpakaļ;
> viņa sauc nakts ēnas; tu redzēsi, kā zeme
> dun zem kājām un oši kāpj lejā no kalniem.»

Ko vēl teikt, ja drīkst ticēt tam, ka gaišreģe izsauca pravieša Samuēla dvēseli no pazemes slēptuvēm un nostādīja to dzīvo acu priekšā[5] — ja vien mēs ticam, ka tā bija pravieša dvēsele, nevis kāds sātana viltus radīts māns? Arī Prudencijs[6] par Merkuru tā saka:

> Stāsta, ka viņš, nūju rokā turēdams,
> izdzisušas dvēseles atsaucis gaismā,
> bet citas nolēmis nāvei.

Un mazliet tālāk viņš piebilst:

> Jo ar burvju murdoņu viņš prata izsaukt smalkus tēlus
> un gudri apburt kapu pelnus.
> Tā pati kaitīgā māksla prata arī citiem dzīvību atņemt.

---

1 2. Mozus 7:10–22: ēģiptiešu burvji atdarināja Mozus brīnumus.

2 Kirka — burve Homēra «Odisejā», kas Odiseja biedrus pārvērta cūkās.

3 Arkādijā Likaja kalnā Zevam nesa upurus; leģenda vēstīja, ka tas, kurš nogaršoja upura gaļu, pārvērtās vilkā.

4 Vergilijs, «Eneīda» IV 487–491: Didona stāsta par masiliešu priesterieni.

5 1. Samuēla 28: Endoras gaišreģe ķēniņa Saula priekšā izsauc mirušā pravieša Samuēla garu.

6 Prudencijs (348–ap 413) — kristīgais latīņu dzejnieks; citāts no viņa dzejoļa «Pret Simmahu» I 90 un turpm.

Burvji ir tie, kurus tauta viņu noziegumu lieluma dēļ sauc par ļaundariem.[1] Viņi satricina stihijas, sajauc cilvēku prātus un bez jebkādas indes iedzeršanas nogalina ar vienu vienīgu buramvārda spēku. Tāpēc arī Lukāns saka:[2]

> Prāts, ko nav aptraipījusi iedzertas indes sula,
> iet bojā apburts.

Jo, izsaukuši dēmonus, viņi uzdrošinās tos raidīt, lai katrs ar ļaunām mākslām nogalinātu savus ienaidniekus. Viņi lieto arī asinis un upurus un bieži aizskar mirušo miesas.

Nekromanti ir tie, kuru buramvārdu dēļ, kā šķiet, augšāmcēlušies mirušie zīlē un atbild uz jautājumiem. Jo grieķiski *nekros* nozīmē «miroņa», bet *manteia* — «zīlēšana». Lai tos izvaicātu, līķim pielej asinis, jo saka, ka dēmoni mīlot asinis. Tāpēc ikreiz, kad notiek nekromantija, asinis sajauc ar ūdeni, lai ar asiņu krāsu tos vieglāk izsauktu.

Hidromanti nosaukti pēc ūdens. Jo hidromantija ir dēmonu ēnu izsaukšana, ūdenī skatoties, un viņu tēlu vai mānu redzēšana, un tur no tiem kaut ko dzirdēt; kad pieliek klāt asinis, saka, ka tur izvaicā pat pazemes iemītniekus. Šo zīlēšanas veidu, kā stāsta, atnesuši persieši. Varrons[3] saka, ka ir četri zīlēšanas veidi — pēc zemes, ūdens, gaisa un uguns. No tā nosaukta ģeomantija, hidromantija, aeromantija un piromantija.

Dievreģi (*divini*) nosaukti it kā «dieva pilnie»: viņi izliekas dievības pilni un ar kādu krāpniecisku viltību cilvēkiem min nākotni. Zīlēšanai ir divi veidi: māksla un trakums.

Buramvārdu skaitītāji (*incantatores*) saukti tie, kas savu mākslu veic ar vārdiem.

Zīlnieki (*arioli*) saukti tāpēc, ka pie elku altāriem (*arae*) skaita bezdievīgas lūgšanas un nes nāvējošus upurus un šajos svētkos saņem dēmonu atbildes.

---

1 Latīniski *malefici* — «ļaunuma darītāji»; no šī vārda cēlies viduslaiku apzīmējums burvestībai — *maleficium*.
2 Lukāns, «Farsālija» VI 457–458.
3 Marks Terencijs Varrons (116–27 p.m.ē.) — romiešu zinātnieks, plaši rakstījis par reliģiju un senatni.

Haruspiki nosaukti it kā «stundu vērotāji»: viņi ievēro dienas un stundas, kad kaut ko darīt vai strādāt, un rauga, kas cilvēkam katrā laikā jāievēro. Viņi arī aplūko lopu iekšas un no tām pareģo nākotni.

Augūri ir tie, kas vēro putnu lidojumu un balsis un citas zīmes vai negaidītas parādības, kas cilvēkiem gadās ceļā. Tie paši ir arī auspiki. Jo auspīcijas ir tās zīmes, ko vēro ceļā ejošie. Auspīcijas nosauktas it kā «putnu skatīšana», bet augūrijas — it kā «putnu valoda», tas ir, putnu balsis un mēles. Tāpat augūrija it kā «putnu nesta», jo to nes putni. Auspīcijām ir divi veidi: viens attiecas uz acīm, otrs uz ausīm — uz acīm, protams, lidojums, uz ausīm — putnu balss.

Gaišreģes (*pythonissae*) nosauktas pēc Pītija Apollona,[1] jo viņš bijis zīlēšanas aizsācējs.

Astrologi nosaukti tāpēc, ka zīlē pēc zvaigznēm.

Ģenetliaki saukti tāpēc, ka aplūko dzimšanas dienas. Viņi apraksta cilvēku dzimšanu pēc divpadsmit debess zīmēm un pēc zvaigžņu gaitas cenšas pareģot dzimušo raksturu, darbus un likteni — tas ir, zem kuras zīmes kurš dzimis un kāds būs dzimušā mūžs. Tie ir tie, ko tauta sauc par matemātiķiem;[2] šo māņticības veidu latīņi sauc par konstelācijām, tas ir, zvaigžņu iezīmēm — kā tās stāv, kad kāds piedzimst.

Sākumā tos pašus zvaigžņu tulkotājus sauca par magiem, kā lasām par tiem, kas Evaņģēlijā vēstīja par Kristus piedzimšanu;[3] vēlāk šo vārdu deva tikai matemātiķiem. Šīs mākslas zināšana bija atļauta tikai līdz Evaņģēlijam, lai pēc Kristus piedzimšanas neviens vairs nevienam neiztulkotu dzimšanu no debesīm.

Horoskopi[4] nosaukti tāpēc, ka tie vēro cilvēku dzimšanas stundas un atšķirīgo, dažādo likteni.

---

1 Apollons Pītijs — Delfu orākula dievs; Delfu priesterieni sauca par Pītiju.
2 Isidora laikā «matemātiķis» parasti nozīmēja astrologu, zvaigžņu zīlnieku.
3 Mateja evaņģēlijs 2:1–12: gudrie (magi) no austrumiem, kas sekoja zvaigznei uz Betlēmi.
4 Latīniski *horoscopi* — «stundu vērotāji»; šeit tā sauc pašus zīlniekus, ne zīmējumu.

Lozētāji (*sortilegi*) ir tie, kas izdomātas reliģijas vārdā ar dažām lozēm, ko sauc par «svēto lozēm»,[1] apgalvo, ka zina zīlēšanas mākslu, vai sola nākotni, ieskatoties jebkuros rakstos.

Raustītāji (*salisatores*) saukti tāpēc, ka, kad viņiem kāda locekļa daļa noraustās, viņi apgalvo, ka tas viņiem vēsta kaut ko labu vai bēdīgu.

Pie visa tā pieder arī nolādēto līdzekļu sasējumi, ko ārstu māksla nosoda, — vai tie būtu buramvārdi, vai rakstu zīmes, vai jebkādas lietas, ko pakar vai piesien.[2] Visās šajās lietās ir dēmonu māksla, kas radusies no kādas sērgai līdzīgas cilvēku un ļauno eņģeļu savienības. Tāpēc kristietim no tā visa jāvairās, un tas viss jāatraida un jānosoda ar pilnīgu nolādēšanu.

Putnu zīlēšanu pirmie izdomāja frīģieši. Acu mānus, kā stāsta, pirmais izdomājis Merkurs; mānus (*praestigium*) sauc tāpēc, ka tie žilbina (*praestringat*) acu skatu. Iekšu zīlēšanas mākslu etruskiem pirmais esot devis kāds Tāgs. Viņš esot to izteicis savā mutē un pēc tam vairs neparādījies. Jo pasakā stāsta, ka, kādam zemniekam arot, viņš pēkšņi izlēcis no zemes pikām un izteicis iekšu zīlēšanas mākslu, un tajā pašā dienā arī miris. Šīs grāmatas romieši pārtulkoja no etrusku valodas savējā.

1 Viduslaikos izplatīts paradums atvērt Bībeli vai svētos rakstus uz labu laimi un nākotni lasīt pirmajā pantā, kas krīt acīs; Baznīca to aizliedza.

2 Amuleti, ko nēsāja kaklā vai piesēja ķermenim ar uzrakstītām zīmēm. Salīdzinājumam sk. šīs grāmatas daļu «Buramvārdi» — tie kodeksā rakstīti kā kristīgas lūgšanas, ne kā amuleti.

ĀRSTNIECĪBAS GRĀMATA

Aiz Isidora kodeksā ir piecas medicīnas grāmatas, galvenokārt Konstantīna Afrikāņa (miris pirms 1099) latīniskie tulkojumi no arābu ārstiem. Šeit — izlase: zāļu īpašības pēc «grādiem» un receptes.